

Taina Botezului în viziunea Părinților duhovnicești și filocalici

Arhid. Prof. Dr. Constantin VOICU*

Rezumat:

Articolul tratează Taina Botezului așa cum apare ea descrisă în *Omiliile macariene*, la Sfântul Diadoh al Foticeii și la Sfântul Marcu Ascetul. Autorii pun în valoare harul baptismal – în polemica lor cu mesalienii – și văd în Botez începutul unei acțiuni de curățire și desăvârșire a omului. Astfel, pentru autorul *Omiliilor macariene*, Botezul constituie începutul unui proces dominat de luptă, care culminează cu desăvârșirea. După Botez harul și păcatul coexistă în om, păcatul nu este eliminat în chip automat, fiind necesară o luptă stăruitoare. Dualismul ontologic mesalian devine la Macarie un dualism etic, duhovnicesc, rezultat al luptei în vederea desăvârșirii. Spre deosebire de mesalieni, care repudiau Tainele Bisericii, Macarie accentuează faptul că Duhul Sfânt activează inimile credincioșilor prin intermediul Botezului, Euharistiei și cultului, subliniind, în același timp, rolul lui Hristos în cadrul Bisericii. Sfântul Diadoh al Foticeii leagă problema coexistenței păcatului și a harului de Botez, considerând că înainte de Botez, sufletul se află sub conducerea satanei, harul lucrând asupra sa din exterior. După primirea Tainei, lucrurile se schimbă: harul lucrează din interior, iar diavolul din exterior, iar prin Botez omul este reînnoit, recâștigând „asemănarea” pierdută. Pentru Sfântul Marcu Ascetul Botezul are un efect desăvârșit, deoarece, pe lângă ștergerea păcatului, prin el ne este împărtășit Duhul Sfânt. Cu toate că Botezul șterge definitiv păcatul strămoșesc, totuși posibilitatea de a păcătuți rămâne pe mai departe, singura deosebire fiind că motivul care stă la baza păcatului este voința noastră liberă.

Cuvinte cheie:

Botez, Omiliile macariene, Marcu Ascetul, Diadoh al Foticeii

* Arhid. Dr. Constantin Voicu, profesor emerit al Universității *Lucian Blaga* din Sibiu, rector al Institutului Teologic de grad universitar din Sibiu (1979-1992).

Tainele Bisericii urmăresc unirea celui care le primește cu Hristos și încorporarea acestuia în Biserică, deschizându-i astfel posibilitatea accederii la Împărăția cea veșnică. Începutul acestui drum de unire cu Hristos este reprezentat de Botez, prin intermediul căruia omul dobândește libertatea față de păcat, devenind imitator al lui Hristos prin har. Duhul Sfânt se pogoară în sufletul celui botezat, se șterge păcatul strămoșesc, iar harul divin lucrează din interior. Botezul reprezintă astfel începutul unei acțiuni de curățire a omului, care culminează în desăvârșirea sa. Părinții ascetici și filocalici au acordat o importanță deosebită procesului de săvârșirii creștine, fapt evidențiat de către *Omiliile macariene*, dar și de scrierile Sfântului Diadoh al Foticeii și ale Sfântului Marcu Ascetul.

1. Corpusul macarian

Corpusul macarian a constituit un punct de referință pentru spiritualitatea creștină. *Omiliile*¹ sunt expresia unei experiențe autentice a lui Dumnezeu și un martor al Tradiției vii a Bisericii. Autorul corpusului a fost considerat multă vreme Sf. Macarie Egipteanul²,

¹ În ceea ce privește manuscrisele *Omiliilor macariene* se poate vorbi de patru colecții în care textul acestora a fost păstrat: *Colecția I* este cea mai lungă dintre toate textele transmise și cuprinde un număr de 64 de omilii și scrisori, intitulate în manuscris *logoi*. Un lucru important îl constituie *Logos I*, care este cunoscut sub numele de *Marea Epistolă* (Makarios/Symeon, *Reden und Briefe: Die Sammlung I des Vaticanus Graecus 694 (B)*, (H. Berthold ed.), 2 vol., GCS, Berlin, 1973); *Colecția II*, este cea mai importantă sursă a *Omiliilor macariene*, cunoscută în Apus înainte de 1559 (când a fost tradusă în latină de către Jean Picot), și din care provin cele 50 de omilii spirituale păstrate astăzi, ea stând la baza textului publicat în *PG 34*, col. 440-882. Ea va alcătui ediția critică din 1964 (*Die 50 geistlichen Homilien des Makarios*, herausgegeben und erläutert von Hermann Dörries, Erich Klostermann, Matthias Kroeger, (PTS 4), Walter de Gruyter & Co, Berlin, 1964); *Colecția III* conține 43 *Logoi* în trei manuscrise, cuprinzând unele omilii ce nu au fost incluse în *Colecția II* (acestea au fost publicate în *Neue Homilien des Makarius/Symeon I: Aus Typus III*, herausgegeben von E. Klostermann und H. Berthold (TU 72), Leipzig und Berlin, 1961 și Pseudo-Macarie, *Oeuvres spirituelles*, I. *Homéliez propres à la Collection III*, traduction, introduction et notes par V. Desprez (SC 275), Les Editions du Cerf, Paris, 1980); *Colecția IV* este alcătuită din 26 de omilii, nepublicate încă, care se deschid cu *Epistola Mare*. În românește pot fi întâlnite două ediții ale acestui grup de scrieri: Sfântul Macarie Egipteanul, *Omilii duhovnicești*, trad. din grecește de Pr. Cicerone Iordăchescu, ediția I, Chișinău, 1931; ediția a II-a, Chișinău, 1932; Sfântul Macarie Egipteanul, *Omilii duhovnicești*, traducere Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu, introducere, indici și note de Prof. Dr. N. Chițescu, în *Scrieri (PSB 34)*, EIBMBOR, București, 1992. În continuare citarea se va face indicându-se textul din *PG*, urmat, unde este cazul, și de paginile corespunzătoare traducerii românești din *PSB*.

² H. Dörries consideră că acest grup de manuscrise ar trebui atribuite lui Simion din Mesopotamia, care a fost cunoscut ca mesalian (*Symeon von Mesopotamien. Die Überlieferung der Messalianischen „Makarios“-Schriften* (TU 55), J.C. Hinrichs Verlag, Leipzig, 1941, p. 9-144). Asupra problemei autorului a se vedea și Vincent Desprez, „Pseudo-Macarie (Syméon)”, *DS X*, 1977, col. 20-43; George A. Maloney, „Introduction”, în Pseudo-Macarius, *The fifty Spiritual Homilies and the Great Letter*, Paulist Press, New York, Mahwah, 1992, p. 3-11; O. Hesse, „Makarius (Symeon von Mesopotamien)”, *Theologische Realenzyklopädie*, XXI, 1991, p. 730-735.

Taina Botezului în viziunea Părinților duhovnicești și filocalici

faimosul ascet amintit în *Apoftegmata Patrum*³. Încă de la începutul apariției lor, acest grup de scrieri a fost privit cu o anumită rezervă, rezultată din strânsa legătură existentă între ele și mișcarea harismatică mesaliană⁴, ce s-a manifestat cu precădere între 360-430 în teritoriile de proveniență a *Omiliilor*. Multă vreme scrierile *Pseudo-macariene* au fost stigmatizate ca „mesaliene”⁵ și privite cu o oarecare circumspecție de către cercetători, în special de către cei apuseni⁶. Marele merit al reabilitării acestui grup de scrieri i-a revenit lui Columba

³ Macarie Egipteanul este autorul a 41 de apoftegeme păstrate în Colecția alfabetică (vezi *Patericul sau Apoftegemele Părinților din pustiu. Colecția alfabetică. Text integral*, traducere, studii și prezentări de Cristian Bădiliță, ediția a III-a adăugită, Polirom, Iași, 2007, p. 201-228).

⁴ Mesalienii ar trebui priviți, în primul rând, ca o mișcare mai mult decât o sectă distinctă. Numele lor provine de la siriacul *messallean*, care înseamnă „cei care se roagă” (*euchites* în greacă). Erau grupuri de creștini care, renunțând la orice tip de proprietate, trăiau din mila celorlalți, refuzând munca și pretinzând că se ocupă doar cu rugăciunea. La baza învățaturii lor stătea o teologie materialistă a Duhului Sfânt. Primit de om încă de la creație, Acesta ar fi fost înlocuit în urma căderii cu Satana. Procesul invers de eliberare de sub puterile celui rău și de înlocuire a acestora cu harul Duhului Sfânt nu este realizat de către Botez, ci numai prin asceză și rugăciune neîncetată. Prezența Duhului Sfânt trebuie să fie una percepută sensibil și manifestată vizibil prin transformarea spirituală însoțită de un sentiment de plenitudine interioară, manifestată prin vederea luminii și a altor realități dumnezeiești, ca și prin realizarea unei stări de nepătimire (*apatheia*) de tip paradisiac și angelic. Manifestându-se împotriva oricărui gen de instituție (inclusiv de natură eclezială), „pnevmaticii” sau „oamenii duhovnicești”, cum se numeau ei înșiși, refuzau munca, proprietatea, viața socială și ierarhiile ei; trăiau împreună bărbați și femei, cântau, se rugau în aer liber, dormeau pe străzi. Pe măsură ce s-au extins, mișcarea mesaliană a început să se radicalizeze nu numai la nivelul comportamentului și atitudinilor, ci și pe plan teologic. Sub îndrumarea lui Adelfie din Edessa, ei vor fi condamnați de către Flavian la sinodul din Antiohia (382-395) și de către sinodul din Side (382-401) prezidat de Amfilohie de Iconium. Ulterior, se vor înregistra și alte condamnări, ca cea din 426 din Constantinopol, în urma unui sinod condus de Sisinie și Teodot al Antiohiei. Această condamnare, preluată în legea imperială din 30 mai 428, va fi repetată în 431 și oficializată de către Sinodul III Ecumenic (cf. A. Guillaumont, „Messaliens”, *DS X*, 1979, col. 1074-1083; Klaus Fitschen, *Messalianismus und Antimesalianismus. Ein Beispiel ostkirchlichen Ketzeresgeschichte* (Forschungen zur Kirchen- und Dogmengeschichte, band 71), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1998, p. 18-88; Philippe Escalon, *Monachisme et Église. Le monachisme syrien du IVe au VIIe siècle* (Théologie Historique 109), Beauchesne, Paris, 1999, p. 91-124; Diac. Ioan I. Ică jr, „Neadormiții – monahism răsăritean apostolic: destinul și metamorfozele unei harisme uitate”, în *Ceaslovul și Viețile sfinților monahi neadormiți*, Deisis, Sibiu, 2006, p. 234-238).

⁵ Acest fapt se datorează în mare măsură condamnării de către Sinodul III Ecumenic al *Ascetikonului* mesalian (pentru un dosar complet al condamnării mesalianismului a se vedea J. Grimbomont, „Le Dossier des origines du Messalianisme”, în *Epektasis: Mélanges offerts Jean Daniélou* (J. Fontaine and C. Kannengiesser ed.), Paris, 1972, p. 611-625).

⁶ L. Villecourt, „La date et l'origine des «Homélies spirituelles» attribuées a Macarie”, *Comptes-rendus de sciences de l'Academie des Inscriptions et Belles-Lettres*, Paris, 1920, p. 29-53, dar și monografiile lui Fr. Dörr (*Diadochos von Photike und die Messaliener*, Freiburg im Breisgau, 1937) și Hermann Dörries (*Die Theologie des Makarios/Symeon – Abhandlungen der*

Stewart, care, în monografia publicată în 1991, ridică această etichetă care a tronat atâtea decenii asupra lor: „[Macarie] s-a angajat chiar într-o interesantă temă. Format, sau cel puțin profund influențat de simbolurile și tradițiile siriene creștine, acest anonim dascăl interpreta și traducea aspecte ale tradiției siriene pentru un public vorbitor de limbă greacă”⁷. De aici și concluzia logică potrivit căreia condamnarea acestor scrieri este rezultatul unei neînțelegeri a terminologiei nefamiliare și a asocierilor culturale pentru un vorbitor de limbă greacă cu acest tip de doctrină.

Privit din punct de vedere al doctrinei sale, sunt clare paralele existente între autor și spiritualitatea monastică a Capadocienilor. Cadrul teologic pe care *Omiliile* îl degajă pune în balanță unele învățături ascetice, mistice și teologice care pot fi regăsite cu ușurință și la Sfântul Vasile cel Mare și la fratele său Sfântul Grigorie din Nyssa. În ambele cazuri poate fi întâlnită o viziune teologică centrată pe crearea omului „după chipul și asemănarea lui Dumnezeu”. Apoi, exegeza spirituală, mai alegorică la Macarie și filosofică la Grigorie, conduce la un punct comun între cei doi privitor la relația existentă între Dumnezeu și creație, precum și asupra modului în care creatul se poate împărtăși de Necreat.

Asemenea Părinților duhovnicești ai Răsăritului creștin, autorul *Omiliilor* dezvoltă o doctrină despre păcat care îl înlănțuie și îl stăpânește pe om⁸. Omul căzut și-a pierdut chipul și asemănarea cu Dumnezeu, iar păcatul a pătruns în inima sa, amestecându-se cu aceasta. Are loc o dezbrăcare, o pierdere a veșmântului luminos primit prin creație și o înveșmântare a sa în haina păcatului⁹. Sufletul este întru totul robit păcatului, încât acesta devine ceva natural pentru el: „Pentru că încalcând Adam porunca lui Dumnezeu, tot neamul lui a devenit păcătos și are întru ascuns [în sufletul său], imaginea [lui Cain], care este tulburat, se clatină de frică și de groază și de tot felul de poftă și dezmierdări, cu care stăpânul lumii acesteia agită tot sufletul care nu s-a născut de la Dumnezeu. După cum grâul este neîncetat agitat în ciur, tot așa sunt agitate și cugetele oamenilor, în diferite chipuri, cu amă-

Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Philologisch-Historische Klasse, nr. 105 –, Vandenhoeck & Ruprecht, 1978).

⁷ „Working the Earth of the Heart”. *The Mesalian Controversy in the History, Text, and Language to AD 431*, Clarendon Press, Oxford, 1991, p. 69 și concluziile, p. 234-240.

⁸ Jouko Martikainen, „Das Böse in der Schriften des Syrsers Ephraem, im Stufenbuch und im Corpus Macarianum”, în *Makarios-Symposium über das Böse. Vorträge der Finnisch-deutschen Theologentagung in Glosar 1980* (herausgegeben von Werner Strothmann) (Göttingen Orientforschungen. I. Reihe: Syriaca, Band 24), Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1983, p. 41-45.

⁹ *Omilia* II, 2 (14:18-24) [trad. rom., p. 94]: „pe omul cel de demult l-a îmbrăcat ca pe un altul, cu un om vechi întinat și necurat, dușman al lui Dumnezeu și nesupus Lui. [L-a îmbrăcat] cu păcatul, pentru ca omul să nu mai vadă cum se cuvine și să audă rău; să aibă picioarele grabnice spre a face rău; mâinile care să lucreze nelegiuirea și inima care să cugete la cele viclene”.

Taina Botezului în viziunea Părinților duhovnicești și filocalici

girile trecătoare ale trupului, cu frică și cu tulburare”¹⁰. Spre deosebire de această stare, sufletul care a primit harul își găsește liniștea și calmul interior. Efectul harului este interior, constând în simțirea prezenței sale în interiorul inimii. Este ceva străin firii noastre, un dar de la Dumnezeu: „Dacă unui suflet i se pare că poate săvârși ceva desăvârșit cu de la sine putere, fără colaborarea Duhului, mult se înșală. În plus, sufletul care crede că poate să ajungă la curăția desăvârșită, doar prin sine, fără Duhul, acela nu este apt pentru locurile cerești, nici pentru împărăție. Pentru că, [...] dacă Domnul nu-i picură, de sus, în suflet, viața divinității, un astfel de om nu va simți niciodată, [în el], viața cea adevărată”¹¹. Este o corelare a puterii harului care vine în suflet și a puterilor acestuia în vederea apropierii de Dumnezeu, Macarie afirmând că „Domnul Însuși, împreună cu omul, lucrează pământul inimii”¹².

Pentru Macarie, Botezul constituie începutul unui proces dominat de luptă care culminează cu desăvârșirea. După Botez harul și păcatul coexistă în om, păcatul nu este eliminat în chip automat, fiind necesară o luptă stăruitoare: „După cum (atunci) când șarpele a vorbit Evei, și [ea] ascultându-l, acesta a intrat înlăuntru [ei], la fel și acum păcatul, care este în afară, intră înlăuntru omului, din cauza supunerii lui [față de el]; păcatului i se dă puterea și libertatea și pătrunde în inimă. Deci cugetele [cele rele] nu vin din afară, ci dinlăuntru inimii [...] Tu zici că o dată cu venirea lui Hristos, a fost osândit păcatul și că după Botez răul nu mai află condiții de a isca gânduri în inima (omului); ignori, însă, faptul că mulți dintre cei care au primit Botezul, de la venirea Domnului până acum, au avut uneori cugete viclene? Nu s-au abătut unii dintre ei la deșertăciuni, la desfrânare și îmbuibare? Oare, toți câți au intrat în Biserică au și inima curată? Nu aflăm că după Botez multe păcate se săvârșesc și mulți păcătuiesc? Deci, și după Botez tâlharul poate să intre (în suflet) și să facă ceea ce vrea”¹³. Botezul este începutul unui proces de luptă, deoarece harul și păcatul coexistă împreună în suflet. Între acestea două are loc o luptă, atâta vreme cât creștinul nu a atins *apatheia*: „Nimeni dintre cei cu mintea întreagă nu îndrăznește să spună: Având harul în mine, sunt liber față de păcat; ci ambele realități [harul și păcatul] lucrează întru mintea mea. Cei ce n-au experiența lucrurilor, pe când harul lucrează cât de cât în ei, socotesc că deja au învins, că sunt creștini desăvârșiți

¹⁰ *Omilia* V, 2, col. 496C [trad. rom., p. 110]. În acest punct Macarie apare a fi continuatorul unei Tradiții vechi creștine, atât păgâne, cât și grecești, care vede o luptă continuă, în interiorul sufletului, cu gândurile, impulsurile și cugetele rele.

¹¹ *Omilia* XXIV, 5, col. 665A-B [trad. rom., p. 199].

¹² *Omilia* XXVI, 21, col. 689A [trad. rom., p. 212].

¹³ *Omilia* XV, 13-14, col. 584B-585C [trad. rom., p. 156-157].

[...] cei ce nu sunt cu desăvârșire curățiți; deși trăiesc în harul lui Dumnezeu, ei sunt stăpâniți, în adâncul lor, de păcat¹⁴.

Această coabitare este pusă în legătură cu libertatea voinței: „[Eu zic] că lucrurile nu trebuie înțelese sub un singur aspect, nici dintr-un singur punct de vedere; într-adevăr, unii oameni întru atât se odihnesc în har, încât devin mai tari decât răutatea care locuiește în ei; dar, cu toate că se îndeletnicesc cu rugăciunea și arată dragoste față de Dumnezeu, deși rămân încă în har, ei sunt uneori pradă a cugetelor rele și ale păcatului. Alții, însă, fiind ușuratici și simpli, îndată ce harul lucrează, cât de cât în ei, socotesc că păcatul nu mai există. Dar cei ce au discernământ și înțelepciune nu îndrăznesc să nege că având harul lui Dumnezeu, ei nu sunt scutiți de gânduri rușinoase și murdare¹⁵.

Această luptă continuă în suflet între har și păcat trebuie privită din punctul de vedere al distincției pauline dintre omul trupesc și cel duhovnicesc. „Nu ne-am îmbrăcat încă de omul cel nou, strălucind, după [voia lui Dumnezeu], în sfințenie, pentru că nu ne-am dezbrăcat încă de omul cel vechi, care este stricat de pofta cea amăgitoare¹⁶. Dualismul ontologic mesalian devine la Macarie un dualism etic, duhovnicesc, rezultat al luptei în vederea desăvârșirii. Spre deosebire de mesalieni care repudiau Tainele Bisericii, Macarie accentuează faptul că Duhul Sfânt activează inimile credincioșilor prin intermediul Botezului, Euharistiei și cultului, subliniind în același timp rolul lui Hristos în cadrul Bisericii.

2. Sfântul Diadoh al Foticeii

O importantă corecție adusă teoriei macariene a coabitării păcatului și harului în suflet o regăsim la Sfântul Diadoh al Foticeii¹⁷, autor al unui *Cuvânt ascetic*¹⁸. Propriu-zis, el revizuieste critica lui Macarie la adresa mesalienilor, rămânând însă pe aceeași poziție de adversar al învățaturii acestora.

¹⁴ *Omilia*, XVII, 6, col. 628B-C [trad. rom., p. 179-180]. Pentru a exemplifica acest fapt, Macarie face apel la unele analogii: soarele care strălucește pe cer rămâne întreg în lumina și în elementul său, deși este acoperit de norii care întunecă văzduhul (*Omilia*, XVI, 6-7, col. 617C-D [trad. rom., p. 174]); pe suprafața unui râu curge apă limpede, însă dacă noroiul și sedimentele sunt tulburate, toată apa râului devine murdară (*Omilia*, XVI, 2, col. 613C [trad. rom., p. 172]).

¹⁵ *Ibidem* XVII, 5, col. 616D-617A [trad. rom., p. 179].

¹⁶ *Ibidem* XXV, 4, col. 577C; [trad. rom., p. 201]. Vezi și J. Meyendorff, „Messalianism or Anti-messalianism? A Fresh Look at the Macarian Problem” în *Byzantine Hesychasm: Historical, Theological and Social Problems*, Collected Studies, Variorum Reprints London, 1974, p. 587-589.

¹⁷ Cf. Marcus Plested, „Macarius and Diadochus: An Essay in Comparison”, în *Studia Patristica* XXX (1997), p. 236.

¹⁸ PG 65, col. 1167A-1212A; *Cuvânt ascetic despre viața morală, despre cunoștință și despre dreapta socoteală duhovnicească împărțit în 100 de capete*, traducere din grecește, introducere și note Dumitru Stăniloae (FR 1), Humanitas, București, 1999, p. 339-392. Asupra principalelor date biografice și idei teologice vezi și Édouard des Places, *Diadoque de Photice, DS III*, Beauchesne, Paris, 1957, col. 817-834.

Diadoh leagă problema coexistenței păcatului și a harului de Botez: „E drept că inima izvorăște și din sine gânduri bune și rele. Dar nu rodește prin fire cugetările rele, ci amintirea răului i s-a făcut ca un fel de deprindere din pricina rătăcirii dintâi. Însă cele mai multe și mai rele dintre gânduri le zămislește din răutatea dracilor. Dar noi le simțim pe toate ca ieșind din inimă. Și de aceea au bănuțit unii că în minte se află împreună cu harul și păcatul. De aceea socotesc ei că a zis și Domnul „că cele ce ies din gură purced din inimă și acelea spurcă pe om. Căci din inimă purced gânduri rele, curvii și cele următoare”¹⁹. Sfântul Diadoh consideră că înainte de Botez sufletul se află sub conducerea Satanei, harul lucrând asupra sa din exterior. După primirea Tainei, lucrurile se schimbă: harul lucrează din interior, iar diavolul din exterior: „Înainte de Sfântul Botez, harul îndemna sufletul din afară spre cele bune, iar Satana foiește în adâncurile lui, încercând să stăvilească toate ieșirile dinspre dreapta ale minții. Dar în ceasul în care ne renaștem, diavolul e scos afară, iar harul intră înăuntru. Ca urmare, aflăm că precum odinioară stăpâna rătăcirea asupra sufletului, așa după Botez stăpânește adevărul asupra lui. Lucrează, desigur, Satana asupra sufletului și după aceea ca și mai înainte, ba de multe ori chiar mai rău. Dar nu ca unul ce se află de față împreună cu harul”²⁰. Această lucrare apare ca rezultat al îngăduinței divine: „Iar aceasta se face din îngăduința lui Dumnezeu, ca trecând omul prin furtună, prin foc și prin cercare, să ajungă astfel la bucuria binelui”²¹. Observăm în acest text că, pentru Sfântul Diadoh, Botezul este o renaștere de la păcat la virtute.

Botezul este cel care restabilește chipul lui Dumnezeu din om: „Suntem după chipul lui Dumnezeu prin mișcarea cugetătoare [mintală] a sufletului. Căci trupul este ca o casă a sufletului. Deci, fiindcă prin greșeala lui Adam nu numai trăsăturile sufletului s-au întinat, ci și trupul nostru a căzut în stricăciune, Cuvântul cel Sfânt al lui Dumnezeu S-a întrupat, dăruindu-ne ca un Dumnezeu apa mântuitoare prin Botezul Său, ca să ne naștem din nou. Căci ne renaștem prin apă, prin lucrarea Sfântului și de viață făcătorului Duh”²². Prin Botez are loc o refacere a chipului, deoarece are loc o împreunare între harul Botezului și trăsăturile chipului, refăcând adevărata lui imagine ca o arvună a asemănării: „Harul dumnezeiesc se împreună prin Sfântul Botez cu trăsăturile chipului, ca o arvună a asemănării”²³, ștergând păcatele săvârșite, fără însă a preschimba voința²⁴.

Sfântul Diadoh pare a admite o anumită formă a coexistenței harului și a păcatului în persoana umană. Dacă harul posedă adâncul inimii, totuși periferia

¹⁹ *Cuvânt ascetic*, 83, col. 1199C-D [trad. rom., p. 375].

²⁰ *Ibidem*, 76, col. 1194D [trad. rom., p. 369].

²¹ *Ibidem*, 76, col. ; 1195A [trad. rom., p. 370].

²² *Ibidem*, 78, col. 1195C-D [trad. rom., p. 370].

²³ *Ibidem*, 78, col. 1196A [trad. rom., p. 371].

²⁴ *Ibidem*.

ei, respectiv „simțurile din afară ale inimii”, ca și trupul, este terenul de acțiune al Satanei, de unde vin spre minte atacurile și gândurile rele. Pentru cei aflați la începutul drumului despătimirii diavolul lucrează prin „simțurile trupului”. Dacă adâncul inimii e teritoriul lui Dumnezeu, părțile periferice ale inimii sunt la îndemâna Satanei și un teren predilect spre ispitire. Dacă Macarie explică gândurile rele ce ies din om prin prezența răutății rămase în om și după Botez, Sfântul Diadoh le explică pe de o parte prin lucrarea Satanei ce roiește în partea trupească a omului, pe de alta, prin faptul că în virtutea obișnuinței omul săvârșește cele rele²⁵.

Prin Botez omul este reînnoit, recâștigând „asemănarea” pierdută: „Două lucruri ne aduc harul cel sfânt prin Botezul renașterii, dintre care unul covârșește nemărginit pe celălalt. Cel dintâi ni se dăruiește îndată, căci ne înnoiește în apa însăși și luminează toate trăsăturile sufletului, adică «chipul» nostru, spălând orice zbârcitură a păcatului nostru. Iar celălalt așteaptă să înfăptuiască împreună cu noi ceea ce este «asemănarea» [...] Căci precum zugravii desemnează întâi cu o singură culoare figura omului, apoi înflorind puțin câte puțin culoarea prin culoare scot la arătare chipul viu al celui zugrăvit până la firele părului, așa și sfântul har al lui Dumnezeu readuce întâi prin Botez «chipul» omului la forma în care era când a fost făcut, iar când ne vede dorind cu toată hotărârea frumusețea «asemănării» și stând goi și fără frică în atelierul lui înflorește o virtute prin alta și înalță chipul sufletului în strălucire, dăruindu-i pecetea asemănării”²⁶.

Harul Botezului este puterea dăruită de Dumnezeu în vederea realizării unei activități: realizarea asemănării cu Dumnezeu. Botezul ne dă puterea dumnezeiască, însă este nevoie și de contribuția voluntară a celui care-l primește. Harul Botezului, „suportul dumnezeiesc al întregii activități spirituale”²⁷ depinde de modul în care este actualizat de către creștin, căci întreaga viață spirituală nu numai că se menține, dar este înviorată în mod continuu de acesta.

3. Sfântul Marcu Ascetul

Un alt Părinte duhovnicesc autor al unui tratat dedicat Botezului²⁸ este Marcu Ascetul²⁹, care, sub forma unor întrebări și răspunsuri, a încercat să soluționeze

²⁵ Dumitru Stăniloae, „În jurul «Omiliilor duhovnicești» ale Sfântului Macarie Egipteanul”, în *MO*, nr. 1-2/1958, p. 21.

²⁶ *Cuvânt ascetic*, 89, col. 1203A-B [trad. rom., p. 379].

²⁷ Prof. Ioan Bria, „Harul Botezului în viața duhovnicească creștină”, în *GB*, nr. 11-12/1960, p. 940.

²⁸ *Responsio ad eos qui de divino baptisate dubitabant*, PG 65, col. 986A-1027C; Marcu Ascetul, *Răspuns acelor care se îndoiesc despre dumnezeiescul Botez*, traducere din grecește, introducere și note Dumitru Stăniloae (*FR* 1), p. 279-312.

²⁹ Asupra vieții și activității vezi: J. Gribomont, „Marc le Moine”, *DS* X, Beauchesne, Paris, 1977, col. 274-283; Georges-Matthieu de Durand, „Introduction”, în *Marc le Moine, Traités* I (SC 445), Les Editions du Cerf, Paris, 1999.

Taina Botezului în viziunea Părinților duhovnicești și filocalici

problema legată de modul în care Botezul șterge păcatele, luând, la rândul său, poziție vis-à-vis de erorile mesaliene.

Pentru Marcu Ascetul, Botezul are un efect desăvârșit, deoarece, pe lângă ștergerea păcatului, prin el ne este împărțit Duhul Sfânt: „Chiar de la Botez, după darul lui Hristos, ni s-a dăruit harul desăvârșit al lui Dumnezeu spre împlinirea tuturor poruncilor”³⁰. Cu toate că Botezul șterge definitiv păcatul strămoșesc, totuși posibilitatea de a păcătui rămâne pe mai departe, singura deosebire fiind că motivul care stă la baza păcatului este voința noastră liberă. Păcatul după botez este „un semn al libertății curățate, al unei împătımiri libere”³¹.

Astfel, cel botezat trebuie să aibă tot timpul în minte datoria păzirii poruncilor: „tot cel ce l-a primit în chip tainic, dar nu îndeplinește poruncile, pe măsura neîndeplinirii e luat în stăpânire de păcat, care nu e al lui Adam, ci al celui care a nesocotit poruncile, întrucât luând puterea lucrării, nu săvârșește lucrul”³². După cum harul este desăvârșit, și Botezul este desăvârșit față de noi, „dar noi suntem nedesăvârșiți față de el”³³. Motivul săvârșirii unor păcate după Botez nu rezidă într-o lipsă sau ineficacitate a Tainei, ci datorită libertății noastre. Orice progres pe drumul spiritual nu este datorat vreunui har special, ci este o descoperire progresivă a ceea ce a fost ascuns mai înainte în noi.

Prin Botez omul primește adevărata cunoaștere: „Dar cel nebotezat sau iubit de slavă deșartă nu poate veni la cunoștința adevărului. Căci întâi se dă Botezul în Biserică, și prin Botez se dă în chip tainic harul care locuiește astfel în chip ascuns, pe urmă, pe măsura împlinirii poruncilor și a nădejzii înțeleghătoare, acesta se descoperă celor ce cred în Domnul”³⁴. Harul Botezului se află în noi prezent în chip ascuns: „Harul Botezului se află în noi în chip ascuns, însă nu ni se face văzut decât atunci după ce vom fi străbătut bine drumul poruncilor și vom aduce ca jertfă Arhiereului Hristos gândurile sănătoase ale firii noastre, nu pe cele mușcate de fiară [...] Abia puține din ele umblă pe calea cea dreaptă și aceasta fiindcă nu sunt păzite de rugăciune, legate de nădejde și îmboldite de încercări. Numai acestea ajung la cetate și la templu, unde sunt aduse jertfă [...] Iar templul este lăcașul sfânt al sufletului și al trupului și este zidit de Dumnezeu. În sfârșit, altarul este masa nădejzii așezată în acest templu. Pe ea se aduce de către minte și se jertfește gândul cel întâi născut al fiecărei întâmplări ca un animal întâi născut adus ca jertfă de ispășire [...] Acest templu are și el un loc tainic în partea dinăuntru a catapetesmei. Acolo a intrat Iisus ca Întemernic, locuind de la Botez în

³⁰ *Despre Botez*, col. 1004C [trad. rom., p. 293].

³¹ Prof. Ioan Bria, „Harul Botezului în viața duhovnicească creștină”, p. 939.

³² *Despre Botez*, col. 1004C [trad. rom., p. 293].

³³ *Ibidem*, col. 1005A [trad. rom., p. 294].

³⁴ *Ibidem*, col. 1001B [trad. rom., p. 292].

Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu

noi «afară numai dacă nu suntem creștini netrebnici». Acest loc este încăperea cea mai dinăuntru, mai ascunsă și mai sinceră a inimii”³⁵. Botezul reprezintă intrarea lui Hristos în sufletul nostru și începutul unei noi relații cu Acesta.

Astfel, pentru Sfântul Marcu Ascetul harul primit prin Botez rămâne numai ca o putere spre săvârșirea de fapte bune. Pe măsură ce omul evoluează pe drumul săvârșirii de fapte bune, prezența harului devine tot mai evidentă. Păcatul este șters prin Botez, iar faptele noastre actualizează puterea harului.

Autorii ascetici pun în valoare harul baptismal – în polemica lor cu mesalienii – și văd în Botez începutul unei acțiuni de curățire și desăvârșire a omului. Acest proces de continuă înfrumusețare a chipului curățit de harul baptismal se realizează cu ajutorul virtuților și durează întreaga viață. Puterea este dată de Duhul Sfânt, însă lucrarea virtuților depinde de efortul nostru.

³⁵ *Ibidem*, col. 896A-C [trad. rom., p. 286-287].